

# قصه‌های کهن روزگاران

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مركز جمع علوم انسانی

«قصه‌ها و افسانه‌هایی از گوشه و کنار ایران»، عنوان کتابی است در قالب ۵۴ داستان، که به کوشش «اداره کل پژوهش‌های رادیو»، به چاپ رسیده است.

این کتاب بر اساس اسنادی تدوین شده که توسط مردم نقاط مختلف کشور و با همکاری دست‌اندرکاران برنامه رادیویی «فرهنگ مردم»، برای این برنامه، فرستاده شده است.

این برنامه رادیویی، در فروردین ماه ۱۳۴۰ شمسی، به همت استاد سید ابوالقاسم انجوی شیرازی، آغاز به کار کرد. زنده یاد انجوی شیرازی، خود یکی از جمع‌آورندگان و تدوین‌کنندگان قصه‌های کهن بوده که آثاری همچون تمثیل و مثل، گل به صنوبر چه گفت، قصه‌های ایرانی و عروسک سنگ صبور که در زمرة این

■ عنوان: قصه‌ها و افسانه‌هایی از گوشه و کنار ایران

■ تدوین و پژوهش: محمد جعفری قنوازی

■ تهران؛ ۱۳۸۶

■ ناشر: طرح آینده؛ ۲۴۶ صفحه

■ زهرا نبی‌پور

دلیل است که این قبیل قصه‌ها از ساختار ساده برخوردار بوده و البته تعدادی از آنها نیز، بیش از اندازه، عامیانه و سطحی است که به نظر می‌رسد در پیمودن راه‌های پرحادثه، دور و دراز و نقل سینه به سینه، دچار تصرفاتی شده و از افکار گوناگون تأثیر پذیرفته‌اند که موجب شده تا ساختار و درون‌مایه ابتدایی خود را از دست بدهند. در این کتاب، کوشش شده است که به‌جز حک و اصلاحات محدود که مربوط به تصحیح املائی نویسندگان بوده است، در نثر اسناد تغییری ایجاد نشود.

نام و مشخصات راویان و ارسال‌کنندگان افسانه‌ها نیز، در پایان هر روایت ذکر شده است تا بدین وسیله، علاوه بر حفظ امانت، به کوشش‌های آنان، ارج‌گذارده شود.

همچنین اگر از قصه و افسانه‌ای، چندین روایت موجود بوده است، آن روایتی که از دقت بیشتری برخوردار بوده، به‌طور کامل نقل شده و سایر آنان با مشخصات مربوط به خود (نام راوی و مکان نقل)، ذکر شده‌اند. علاوه بر اینها، کوشش شده تا در صورت وجود شباهت‌هایی میان این افسانه‌ها با منابع ادبیات مکتوب، طی یادداشت‌هایی به این موارد، اشاره شود.

مجموعه تلاش‌های راویان سراسر کشور و دست‌اندرکاران برنامه رادیویی «فرهنگ مردم»، سال گذشته، توسط محمد جعفر قنواتی تدوین و ارائه شده است.

نوع از ادبیات به‌شمار می‌آید، از ایشان به یادگار مانده است. در مقدمه این کتاب، از زبان استاد انجوی شیرازی، در خصوص چگونگی آغاز به کار این برنامه رادیویی آمده است: «سرانجام آرزوی دیرینه ما برآورده شد و توانستیم نخستین برنامه فرهنگ مردم را، از تهران به گوش هم‌میهنان برسانیم. (توانستیم) با اجرای (این) برنامه محدود رادیویی، مذاکره حضوری و مکاتبه دائمی، نهضتی فکری و کوششی همگانی ایجاد کنیم و این جنبش و کوشش را تا اقصی نقاط کشور، توسعه دهیم. (همچنین) در سراسر مملکت، به کاوش عمومی و سراسری دست یازیم و راه و روش گردآوری را به گروه‌های کثیری از علاقه‌مندان، بیاموزیم و با سعی و مجاهدت مداوم و توقف ناپذیر، فرهنگ مردم ایران را از خطرات احتمالی مصون داریم».

از نتایج این کوشش جمعی در کشور، گردآوری ده‌ها هزار سند مربوط به فرهنگ مردم و نیز آموزش تعداد بسیاری از پژوهشگران در این زمینه بوده است که با اتکاء به همین آموزش‌ها، فرهنگ مردم منطقه خود را به صورت علمی، تدوین و منتشر کرده‌اند. جایگاه ادبیات فولکلور از آن‌رو شایان توجه است که به‌عنوان سند تاریخی و تقریر وجدان علمی‌جوامع بشری، مشهور بوده است. در واقع بدون شناخت این نوع از ادبیات، شناخت تاریخ ملت‌ها، آسان نخواهد بود.

اهمیت ادبیات فولکلور تا به آنجاست که امروزه مردم‌شناسان، برای شناخت خلق و خو، شیوه زندگی، ارزش‌های سنتی و پس‌زمینه‌های فرهنگی و روان‌شناختی یک کشور، قصه‌ها و داستان‌های عامیانه ملت آن را از پایه‌های مهم پژوهش‌های خود، به‌شمار می‌آورند.

قالب قصه‌های کتاب «قصه‌ها و افسانه‌هایی از گوشه و کنار ایران»، از زبان حیوانات و با درون‌مایه‌های نکوهش دروغ و فریب، ستایش راستی، چاره‌جویی در برابر حيله و مکر، بی‌خردی دشمن، عاقبت ناصواب نادان و مجازات بدکردار است.

بن‌مایه‌های این قصه‌ها را نیز، در کتب داستانی کهن همچون کلیله و دمنه، مرزبان‌نامه، اسکندرنامه، جوامع‌الحکایات و لوامع‌الروایات، می‌توان یافت.

سابقه طولانی نقل قصه و داستان در میان مردم این سرزمین، حاکی از آن است که ایرانیان از دیرباز به تأثیر این نوع از ادبیات در میان عامه مردم، آگاه بوده و آن را بهترین وسیله برای انتقال افکار بلند و آرای مافوق تصور به آنان، می‌شناخته‌اند. شاید به همین